

FÁBIÁN LÁSZLÓNÉ NAGY IZABELLA

Család, gyerekkor, ifjúság

Szüleim 1923. január 2-án kötöttek házasságot. Anyámat a tizenöt kilométerre levő Nyárádról hozta apám. A nyárádi nagymama (Vas Gézáné) özvegyiségre jutott a világháborúban, öt apró gyerekkel. Anyám, nagynéném, nagybátyáim már kiskorukban sokat dolgoztak azon a földön, amit nagyrészt dédapánk szerzett. Takarékos ember volt, ha bement Pápára, még egy féldeci pálinkát sem ivott. Meg akarta venni a téglagyárat vagy a malmot, a kocsmát a gróftól, de jött a háború, a pénzt hadikölcsönbe fizették és elúszott. A három-négy gazda közös cséplőgépén a családtagok dolgoztak. Anyám kévét vágott, töreket hordott. A mezőn maradt krumplit szedték össze, és abból vettek maguknak flanel- vagy kartonruhát. De azért anyánknak volt nyaklánc, fülbevalója, gyűrűje, amiket aztán eladott, amikor tanultunk.

A nagy lakodalom után, apai nagyanyám, özvegy Nagy Istvánné, mindjárt dolgozra fogta. Előtte volt valaki segítségé, aki takarított, főzésnél kézre adta a dolgokat. Ő nagyon kímélte magát, menyét úgy dirigálta, mint egy cselédet. Mi meg egymás után születünk, én 1924-ben, Lackó 25-ben, Mari 27-ben, Pisti elkésve, 1938-ban. Nagyon fiatalon kijutott anyámnak a munkából, állandó futás volt az élete, korán kelni, állatokat etetni, reggelit készíteni, a gyerekek, rohanni a mezőre, haza, főzni, otthon elvégezni és megint a mezőre.

A háborúig elég sok földben gazdálkodtunk, volt bérelt földünk is. A szolgálával és a gulyásgyerekekkel együtt nyolc-tíz emberre kellett főzni, hetenként ugyanennyi kenyeret sütni, ennyi emberre mosni. Ritkán járhatott templomba vasárnap. Mi már nagylányok voltunk és azt hitték, a nővérünk. Apám két kö között őrlődött. A szőlőjét előörökölték tőle, nagyon bántotta. Visszaperelni sem lehetett, mert az összes papírt elvitte a hitelszövetkezet páncélszekrényébe, ami a háború alatt kiégett. Így pontosan ma sem tudjuk, mennyi lett volna a jussunk.

Mert mi használtuk a nagymama földjét, nálunk élt. Mint egy nagyaszonny. Pápán varratták a ruháit, a csipkés alszoknyákat, a fekete fejkötőket. Apám, ha eladott egy lovat, alig maradt belőle, a nagymama tartozását kellett fizetnünk. A Deutsch boltostól vásárolt könyvre. Kérdezte, Nagy úr, ezt hogyan bírják? Mért nem csinál valamit? Mi, gyerekek is észrevettük, hogy akármilyen munka volt, ő kivonta magát mindenből. Külön tartotta a tyúkjait, szobáját mindig becsukta. Evésnél kiszedte a javát, a rétes közepét, a végét meg mi ettük. Sublótjában megpenészedett az étel, szekrényébe akasztotta a szőlőt, amit sokszor megdézsmáltunk. Mi azért jóban voltunk vele, télen a kályha köré ültünk és mesélt. Elmondta, fiatalasszony korában, mikor a nagyapát behívták katonának, a kocsi mögé bújtak, úgy csókolta meg. Éne-

keltették, és azon neveltünk, hogy hamar elfelejtette és újra kezdte a Fecske-nótát kétszer-háromszor is. „Fecském, hova szállsz? Fecském, merre jársz?” meg a „Kék nefelejcs, kék nefelejcs virágzik a tó szélén.” A középiskolában temetési éneket tanultam, ha énekeltük és meghallotta, ránk szólt: Ugye, büdös kutyák, már szeretnétek engem temetni!

Öreg korára megszeliődött, kiült az ajtó elé, állandóan imádkozott. Érelmeszesedésben halt meg nyolcvanhét éves korában. Háromszor föladták neki az utolsó kenetet, mégis anélkül halt meg, senki sem számított rá. Még a levest megette, de mire Hermi néni, az idősebbik lánya, bevitte a második fogást, már nem élt.

Gyerekkorunkban sokat játszottunk és sokat dolgoztunk is. A ház melletti akácosban bújócskáztunk, utat vágtunk, szobát rendeztünk be, a fiúk figyelőállást csináltak a fákra. A pajtában a gerendára kötelet kötöttünk, a saroglyával hintáztunk, két-három gyerek fölülhetett, a többiek lökték. A nagykert utcai végén a gesztenyefákra fészket raktunk, mikor már érett a gesztenye, onnan háborúztunk. Még a hidas is egyik játszóhelyünk lett, kimeszeltük, fölsikáltuk, képeket raktunk a falra. Sok gyerek fordult meg nálunk, a két fiú-unokatestvér Pápáról, a Tibi és az Árpád. Tibi nem játszott velünk, már tanítóképzős volt akkor, és gyönyörűen orgonált és énekelt a templomban. Öccse, Árpád, elhozta unokatestvérüket, a Gőbölös Lalit Szilasbáhról, ott volt a Vali, édesapám nővérének, Marcsa néninek a lánya, akit a Hermi néni nevelt. Jött Lackó barátja, a Szanyi Ernő és Vali bátyjai, Sanyi, Szilárd, Ottó. Nagyon szerettük a Somlót, nagy élmény volt a vár, lementünk a kútjába, a kilátóból jó időben látszott a Balaton. A hegyről még mostanában is mindig megkeresem az iszkázi templom tornyát, kimagaslik az összes torony közül. Egy időben Somlóvári Nagy Izabellának írtam magam a leveleimre feladóként. Pisti magáénak képzelte, mintha ő lenne a várúr. Nagykorunkban örömmel szüreteltünk a Hermi néninek, muzsikus cigányok jártak, a Sétabanda Devecserből meg a kertaiak. Koldultak a sümegi barátok.

Lackó egészséges, pirospozsgás gyerek volt. Öt-hat éves lehetett, nem ette meg a kacsahúst, kikapott és el akart menni világgá. Emlékszem, nagy hóban futott kertnek a Vörös domb felé, én meg utána, kifulladt, megfogtam, csak a szolga segítségével tudtuk visszahozni, aki a kazlaknál dolgozott. Ennyi időse lehetett akkor is, mikor karácsony másnapján regöltek, nekünk fiút, a fiúknak lányt, Lackónak a Kiss Ellust, a tanító lányát. Nagyon szégyellte magát, és mérgében rugdosta a regölők lábát. Ha valamiért csúfoltuk, azt mondtuk: Lackó, pipadohányzacskó!

Hajnali misérte is járogattunk. Vettek neki aranyos kis barna csizmát, föl sem húzta addig, amíg be nem festették feketére, míg olyan nem lett, mint a többieké. Én is így voltam, kaptam egy drapp filckalapot, bedobtam Ácsék kapuján és hajadonfőtt mentem a templomba. Ács Gyulát, Hermi néni férjét nagyon szerettük. A falu közepén laktak, mi meg a végén, télen templomba menet beszaladtunk hozzájuk melegedni. Vices ember volt a sógor bácsi, melegedtünk, közben kivett egy forgácsot, Mari kezébe nyomta: Edd meg! Kráfli. Mikor bele akart harapni, akkor látta, hogy kráfliforma forgács. Nem lehetett gyerekük, róluk szól a Magtalanok Jézuskája.

Lackó virgonc gyerek volt, vasgyúrnak mondták, nem volt magas, de erős, vakmerő. Egyszer kézimunkaóra végén gombostű szúrta át az ujját, megvárta, mikor az imádságot elmondjuk, aztán a többiek kiabálták, hogy a

Nagy Lacinak gombostű ment a kezébe, a tanító kihúzta az ujjából minden jajszó nélkül. Máskor a templomban a nagy gyertyatartóról leszedtük a gyöngyöt, annyira megtetszett neki, lenyelte, hogy ne tudjuk elvenni tőle. Disznóöléskor belefeküdt a halas nyelű bicskába. Fakorcsolyával korcsolyázott a réten, ahol a Hunyor kiöntött, agyonfagyva jött haza, fájó kezét mindig anyáknak kellett dörzsölgetni. Hét-nyolcéves korában már dolgozott, amit meg tudott tenni, kapálókékezésnél vezette a lovat, takarmányt dobott a jászuba, őrizte a marhákat.

Betegsége tízéves korában kezdődött. A mák már megérett, zsákokban állt az ajtó előtt. Ahogy vissza tudok emlékezni, rövid nyelű ostorát ledobta és ledült egy zsákra. A marhákat valaki más hajtotta haza. Este már félrebeszél, lázában patkányokat látott a kisszoba gerendáin, katonaindulókat énekelt. Elvitték a csöglei orvoshoz, de nem tudott mondani semmit, úgy vitték Pápara, ahol le akarták vágni a lábát. Édesapám onnan Pestre ment vele, a Verebely-klinikán operálták meg először csontvelőgyulladás miatt. Mi otthon sirtunk és aggódtunk. A Krisztus a Gecemáni-kertben kép elé térdeltünk, középén anyánk, egyik felől a Mari, másik felől én, és nagy kilencedet imádkoztunk, hogy meggyógyuljon. Úgy tűnt, sikerült a műtét, mehetett iskolába, de késő ősszel megint nagy láza lett. Újra operálták a Fővárosi Gyermekkórházban. Holt szilánkok jöttek a lábából, ahogy vették a csontot. A harmadik műtét végén skarlátot kapott, elvitték a Stefánia úti járványkórházba. A lába megbénult, aztán csak géppel tudott járni. Anyám sírva jött haza, mert durván beszéltek vele az orvosok. Közben tönkrementünk, egy-egy operáció 300 pengő, egy tehén ára, 10 pengő volt a napidíj. A természeti csapás sem maradt el, sorra pusztultak a teheneink. Minden pénz elfogyott és Lackó megint belázasodott, könyörgött, hogy csak még egyszer vigyék orvoshoz. Anyám liliumlevelet rakott a meggyült lábra, ami annyira megszívta, hogy másnapra kitisztult. Valamikor feküdt a devecseri kórházban is, férfiak között, akik nagyon szerették, kényeztették. Onnan írta a lapon: Sárga virág a réten, választ várok a héten. Pünkösdhétfőn meglátogattuk. Devecserben elektromos kezelést kapott, naponta szénapelyvába fűrésztötték.

Láza miatt szüleim nem számíthattak arra, hogy paraszt lesz. Őt is taníttatták utánunk, de a polgári első és második osztályát magánúton végezte, a tanítónk, Kiss Jenő készítette föl a vizsgákra.

Mind a hárman Pápara kerültünk iskolába. A nyárádi nagymama volt velünk. A Vak Bottyán utca 7-ben laktunk, a nagymama szombathelyi rendházfőnök unokatestvére házában, elég távol az állami polgáritól. Először ketten a Marival, a második évben Mészáros Vali is elkezdte, Ilona nagynénénk lánya, és így a többi unokatestvér minden évben. Kicsi lett a szoba-konyha, átköltöztünk a Zöldfa utca 20-ba (ma Virágos utca), háromlakásos házba, de az új házigazda, Hercz Imre, hamarosan hátra költöztetett bennünket. Lackó a Zöldfa utcába jött a különbözeti után. Osztályfőnöke, Bihari Artur megkérte, hogy fiát tanítsa rajzra. Eljárt hozzájuk, mindig megkínálták valamivel, de mert zsidók voltak, libazsírral főztek, a libazsírral sültött pogácsát zsebre rakta, csupa pogácsamorzsa lett a ruhája. Ügyes keze miatt minden plakátot, rajzot ő készített. Mari húgomnak, aki kongregációs titkár volt, gyönyörűen megírta, megfestette a jegyzőkönyvet. Lombfűrészszel is mesterkedett. Kitűnően végezte a polgárit, vastag betűkkel került az iskola évkönyvébe.

A Református Kollégiumban kereskedelmiben folytatta a tanulást, én az apácákhoz kerültem, Mari Mészáros Valival Veszprémbe az angolkisasszonyok-

hoz, de maradtak a többi unokatestvérek, Vas Ilonka, Vas Edit, Mészáros Mari, a Vas Zsuzsi legkésőbb.

A nagymama kiadta a földeket a gyerekeinek, magának annyit fogott fönn, amennyire szüksége volt. Először a nyárádi rokonok nem akarták, hogy Pápára jöjjön, aztán az ő gyerekeik is kitanultak. Nagymama elolvasta az összes kötelező olvasmányt, letehetette volna velünk az iskolákat. Persze, sohasem tetszett, amit sütött, főzött; most a cicegét, ezt a krumplis lepényt annyira szeretjük, akkor meg nem akartuk megenni, pedig tejföllel is leöntötte. Krumplisnudlit készített gyakran, mákot rakott rá, keveselltük. Elment a templomba, Lackó törte a mákot, valamelyikünk a kapuban leste, akkor meg olyan sokat csináltunk, hogy nem tudtuk megenni. A délről maradt krumplifőzeléket elástuk a kertben, hogy ne azt kelljen vacsorázni. Vasárnaponként paradicsomos káposzta szokott lenni főtt hússal, hasaszalonnával, elosztotta, megettük volna a vasszőget is. Nagyon sok mákos-, dióskalácsot meg tudtunk volna enni, de mindig elosztva kaptuk. Lackónak a nyárádi lányok egy dolgozatért, rajzcsinálásért odaadták a részüket. Ő a konyhában feküdt az asztal-ágyon, nem az asztalon feküdt, át lehetett alakítani fekvőhelynek, meseautónak mondtuk. Sokat csintalankodtak Vas Edittel. Azt mondta nekik a nagymama, misét szolgáltatót, ha végeznek. Lackó meg azt válaszolta, első pénzéből piros bugyogót kap tőle. Sokszor megvicceltük szegényt, Mikuláskor krumplit tettünk a csizmájába, mikor a hajnali misén volt. Énekeltünk, táncoltunk. Nappal tanultuk a leckét, mert nem volt még villany, csak petróleumlámpa. Korán feküdtünk, sokalltuk az imádkozást, de anélkül nem hagyott bennünket elaludni. Télen font, horgolt, segített a pápai rokonoknak ingyen, csak azért, hogy ne unatkozzon. Nem tudtak úgy öltöztetni bennünket, mint a nyárádiakat, mi hárman tanultunk. Bocskai-ruhát kaptam tőle, fehér matrózzuhát, köpenyt. A zárdában sötétkéék alj, csikos blúz, fekete harisnya, köpeny vagy klottkötény volt a kötelező. A blúzra könyökvédőt húztunk. Első líceumban kaptam egy sötétkéék szoknyát, azt használtam négy éven keresztül. Annyi azért mindig volt, hogy váltani tudjunk, a nagymama minden hétre kimosta a kötényt vagy a köpenyt. Ha egy volt is, hétfőre tisztát kaptunk.

Lackó a kereskedelmiben nem tanult már olyan jól. A magyart szerette és a rajzot, amit A. Tóth Sándor tanított. Megvan egyik képe, az iskola Kossuth-díját kapta rá. De a Trócsányi teológiatanárral vitatkozott. Többet tudott, mint amilyen jegyei voltak. Valami okának kellett lenni, hogy a kitűnő polgárista bizonyítvány után csak hármass lett. A számtant és a könyvelést nem szerette, és egyik tanárát szívből utálta. Kivételeztek az úri gyerekekkel.

Nem szerettük, hogy a Pisti született. Nagylányok voltunk, polgáriba jártunk. Karácsonykor, mikor hazamentünk anyánk már hathónapos terhes lehetett, dagadtak voltak a lábai. Nem beszéltük, hogy testvérünk lesz, láttuk a szekrényben a holmikat. Csak Lackó örült, akkor otthon volt még. Húsvétkor, pár hetesen nem is néztünk rá, sírt a pólýában az ágyon, idegesített bennünket, megfordítottuk a pólýát, de csak egy pillanatra, nehogy megfulladjon. Év végére már nagyon aranyos lett. Szépen öltöztettük, szép kis ruhát varrtunk neki, fehér mackót, hurcoltuk mindenhová. Hát amikor tudott már valamit mondani! Volt nálunk egy ember, aki segített, azt kérdezte tőle, hároméves lehetett, mi a tapasztalat, azt a feleletet kapta, hogy szomorú tapasztalat. Megkérdezte, mi a vitamin? Sokat hallott és tanult tőlünk. Mindenhol ott volt, ahol Lackó és mi voltunk. Úgy játszott, mintha sámli- n utazna hozzánk Pápára, fölült rá és emelgette, mintha kocs- i zörgött volna. Lackóval meséltetett

az ágyban. Igaz, én sokszor egrecíroztattam, mindig vigyázni kellett rá. Araitásra pálinkát hoztak Jánosházáról, betették a spájzba, mi meg a Marival ruháinkat próbálgattuk a tükörben, nem figyeltünk oda, összetörte az üveget, nagyon kikaptunk miatta.

Szüleim azt gondolták, lesz majd valaki, aki átveszi a gazdaságot.

Segítettünk a nyári munkákban. Emlékszem, két nagy rétünk volt, az iszkázi meg a csősi, öten-hatan kaszálták, a reggelit elvittük, ebédre hazajöttek. A forgatást, a gyűjtést, a behordást mi végeztük. Akkor érett a meggy, a meggyesben mindig a fákon voltunk olyankor, úgy másztunk, mint a mókus. Egyszer Marival ebéd után föl akartam mászni, és egy vastag ág, amiben kapaszkodtam letört, hanyatt leestem, alig kaptam levegőt, jó ideig nem tudtam megszólalni. Utána fölültünk a hosszú szekérre és mentünk gyűjteni. Lackó rakta a szekérre a szénát, dobálta a kéréket az asztagálláson, de kapálni nem szeretett. Az Apponyi-tagban, amit Bánom-tagnak hívtak, öt hold kukoricát vetettünk. Édesapám valamelyikünk segítségével megekézte, a többiek kapáltunk, Lackó zsebre tett kézzel, olyan erős volt a karja, hogy félkézzel kapált, meg is látszott, melyik a rendje. Ha elmaradt, kisegítettük. Már annak is örültünk, ha kocsin mehettünk haza. Édesapám mondta: Szegények, elfáradtatok. Mi rá: Milyen jó, hogy elismeri, mennyit dolgoztunk. Nem titeket sajnállak, hanem a lovakat.

Változatosan főztünk, amíg nem vágtunk disznót, addig kacsa, liba, tyúk, csirke. Tavasszal és nyáron csütörtökön galamb. Ahogy elkezdődött az olvadás, mentünk a rétre sóska szedni, a csősi réten mindig volt sóska meg gomba is. A sok gyümölcsből meggylevest, mártást, meggyes rétest, almás rétest, aszalt szilvát készítettünk. Kilenc-tíz zsák dió termett, két-három zsák mák és bab. Vacsorát mindig főzni kellett, mert nem maradt ebédre. Nagyon szerettük a keltréset, a túros keltréset olyan pehelykönnyű volt, még a takarulók is mondták, ilyen finomat életükben nem ettek. A gabonatakaruláskor összesegítették az emberek, a nők a konyhában dolgoztak arra a sok emberre, nagy reggeli tojásrántottával, zöldpaprikásan, délben tyúkpaprikás, keltrétes, diós, mákos kalács, amit a kemencében sütöttünk, este paprikáscsirke, kakaspörkölt volt a szokásban nálunk.

Mikor nagyobbak lettünk, anyáknak jobban ment a sora. Marival takarítottunk, meszeltünk. Sokat kínlódtunk a kötelezően vetett szójababbal, ricinussal, napraforgóval. Negyvennégy őszén a bácskai menekültek segítettek a napraforgót kivenni, olyan jól termett, majdnem leszakadt a padlás. A háború után cukorrépa szerződött apám, hogy legyen cukor, havasesőben szedtük föl, csíráztuk. A falubeliek kinevették bennünket: A Nagy kisasszonyok, de igen dolgoznak! Aztán irigyelték a két zsák cukrot, melaszt.

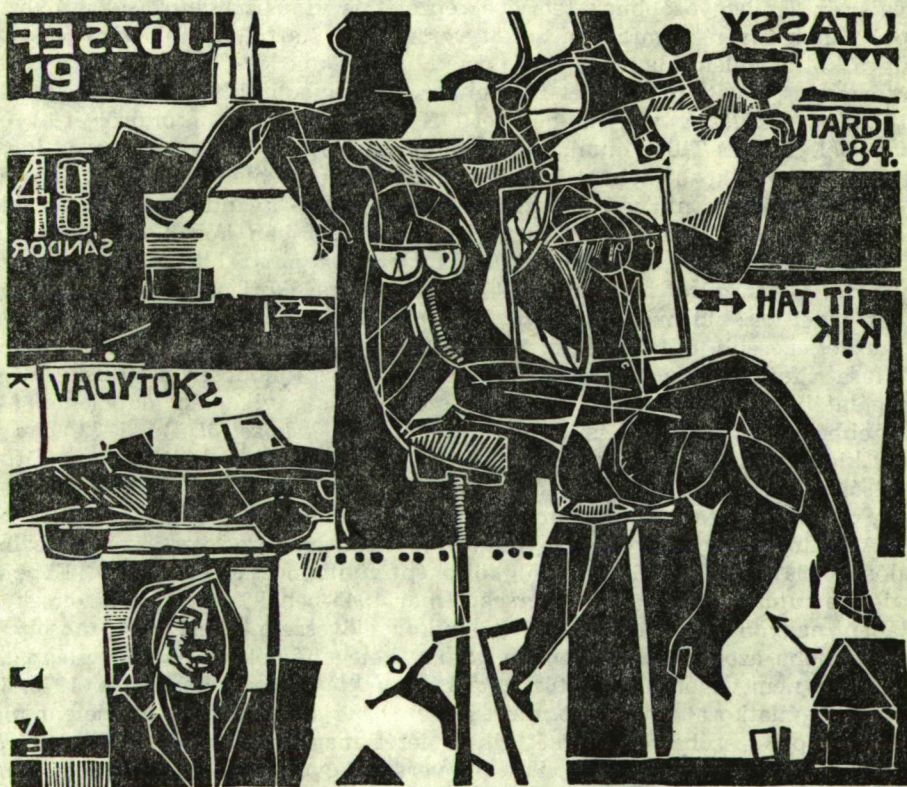
De szabadidőnkben, vasárnaponként jól elszórakoztunk. Szanyi Ernő, Kiss Laci, a tanító fia, Lackó és mi, a két lány, Pisti nem hiányozhatott. Nyáron, mikor már a széna bent volt, a férfiak a pajtában aludtak. Nappal mi is a szénára terítettük a pokrócot vagy a fűbe a kertben, énekelünk, beszélgetünk. A szobában télen zálogoztunk, asztalt táncoltattunk. Az egyik kis asztalt használtuk szellemidézésre, mert nem volt benne vasszög. Körülültük, úgy tettük rá a kezünket, hogy összeérjen. Éreztük egymás érverését. Lackó volt a parancsnok, az ágyra ült és mondta, hanyat kopogjon. Táncolt az asztal, megkérdezte: Asztalkám, a Mari hány éves korában megy férjhez? Nem akartuk elhinni, hogy olyan későn. Akkor Szanyi Ernő azt mondta: kérdezzük meg, a Bellust ki vezeti be a templomba? Azt kopogta, nem ő vezet be engem, igaz

lett. Lackó a Tomor Mariskának udvarolt, mi nemigen tudtunk róla, helyes kislány volt, hozzá írta a Kereszt az első szerelemre című verset.

A háború végén elhajtották a marhákat, a lovakat. Az utolsó napokban németek lepték meg a falut, az oroszok földerítették és gyújtóbombákat szórta le. Leégtek a zsuppos házak és a pajták. Befogadtunk egy hétgyerekes családot, apjuknak a bomba levitte a fejét, leégett az istállójuk, a marhákat hozzánk hozták, de csak a gyümölcsfákhoz lehetett kötni őket. A faluból az ő állataikat meg a mienket vitték el. Előtte nagyon féltünk. Sokat köszönhetünk annak az alföldi katonának, aki házunk előtt ült az árokparton. Gondolkoztunk, kérdezősködtünk, mit csináljunk, azt mondta, ha elvész mindenünk, leég a házunk, akkor is otthon vagyunk. Nem maradt egy tyúk, galamb, a kotlós lúd agyonlőve a tojáson, az angóranyulak elpusztítva, pedig apám rokkát is vett és megfontuk, megkötöttük a szőrüket. A pap pincéjében bújtunk. Nagypénteken az árokba dobált német kenyeret ettük. A házat akárki prédálhatta. Nem volt edényünk, az ágybelit úgy szedtük össze. De azért hamar talpra álltunk. Apám megtalálta csikónkat a határban, a szomszéd visszaadta tehénünket, amit tolmácsolásért kapott, s egy valahogyan eltévedt malac is segített. Nyáron jött a bíró: Nagyné, el kell vinni Jánosházára a süldőt! Még most is látom anyámat, ahogy futott mellette és sipákolva mondta: Amíg a bíró úrnak három disznaja van, addig mi ezt az egyet nem adjuk be. A kiszőlősi rokonok adtak kotlóst meg tojást is. A frontból visszamaradt néhány bivaly, Szabó Jánosék, akiket befogadtunk, kaptak egyet, mi nem, a Kis utcaiak megosztottak maguk között. Senkinek sem jutott eszébe, hogy nincsen semmink. Irigykedtek ránk, mert tanultunk, de hogyan, azt nem vették észre. A bivalyt a visszakapott tehénnel fogtuk össze.

Közelgett az érettségi. Én már nem mehettem vissza Érsekújvárra, ahol utoljára jártam anyám tanár unokatestvérénel, Vas Károly iskolájában, emiatt végeztem egy évvel később. Az angolkisasszonyok Veszprémből nyugatra menekültek, Mari, mint kereskedelmista a református kollégiumban végzett Lackóval együtt. Áprilisban Lackó elment Pápara és írt, hogy húgom is leérettségizhet. A Zöldfa utcai házban Herczék adtak nekik egy kis szobát, amit szabóműhelynek használtak előtte. Beraktak két ágyat, egyikben Mari és Mészáros Vali feküdt, másikkban a Lackó. Lovaink nem voltak, hogy kosztot vihattunk volna, csak a nyárádiak segíthettek. Mari sütötte a kenyeret tepsiben, Major néni, a szomszéd, a nagymama barátnője tanította rá. Pogácsát is sütött, de nagyon kemény lett, kaszakő-pogácsának mondták, Mari zsírral megkenete, fényes legyen legalább. Egyetlen pár parafacipője az érettségi előtt tönkrement, elkezdte a sírást, mit vesz föl? Barátaikkal együtt tanultak a pici szobában, Rosta Robi, Sűgár Tibi, Kovács Edit, Szalai Mari ülték végig a két ágyat. Tornacipőben, hátizsákkal vittem nekik a kosztot ballagásra. Vid felé jártam, mikor egy kerékpáros férfi megszólított, vigyázzak, mert katonák jönnek, és egy lánynak nem biztonságos az úton egyedül. Siettem disznólegelőn, dűlőutakon Nyárádra, másnap Pápara vittek. A nagy fa alatt érettségiztek, a püspök is ott volt a bizottságban. Sokan hiányoztak, hadifoglyok lettek, még az iskolából is vittek el közülük. Utána Mari és Lackó gyalog mentek Nyárádra, ott aludtak anyám húgáéknál, Ilona néniékhez mindig, mintha hazajártunk volna. Másnap újra gyalogoltak Felsőíszkázig. Mari mondta, ha jött egy autó az országúton, befutott a kukoricásba, vagy a gabonába. Egy öreg néni megkérdezte Lackótól, milyen a lába, azt felelte, ellőtték a háborúban. Nagyon sajnálkozott rajta.

Pedig nem hagyta magát sajnálni. Nagyon vígkedélyű volt és barátságos, szerették az iszkáziai, mindenkivel elbeszélgetett, a Szanyi Ernő és a Kiss Laci mellett jóban volt a többi falusi legénnyel, a pápai diáktársakkal, különösen Lengyel Pistával, aki szintén kedvelte az irodalmat. Mindannyiunkat megnevettetett. Apám falhoz támasztotta az ostort, leöntött bennünket vízzel, ebédnél annyit bolondoztunk. Már táncoltunk, búcsúkor egy asztalnál ültünk, fölkertek bennünket, ő meg ott maradt, akkor láttam nagyon szomorúnak, sohasem felejttem el azokat a szemeket.

TARDI SÁNDOR RAJZA